

varovanju novomeške kulturne dediščine. Za vse zgoraj naštete može lahko zapišemo, da so na tak ali drugačen način povezani z avtorjevim delom, da imajo velike zasluge za današnjo kulturno podobo Novega mesta in Dolenjske.

Razprave in članki Janka Jarca so nedvomno regionalno obarvani, pišejo pa o dogodkih in ljudeh, ki so še kako zaznamovali naš čas. Zaradi tega Jarčev zbornik presega nivo lokalnega zgodovinarstva in je več kot le pietetno dejanje do zaslužnega someščana. Topel, nadvse prijeten uvod o avtorju je napisal njegov dolgoletni »soborec« in prijatelj Jože Dular, na koncu pa je Jarčeva bibliografija, ki so jo sestavili delavci Študijske knjižnice Mirana Jarca v Novem mestu na čelu z Natašo Petrov, ki je avtorju pomagala tudi pri uredniškem delu.

Stane Granda

Igor Grdina, **Celjski knezi v Evropi**. Celje : Fit-Media, 1994. XXXV strani.

Igor Grdina je izdal knjižico nenavadnega formata s pomenljivim naslovom *Celjski knezi v Evropi*. Naj ta prikaz začnem z zaključno mislijo Grdinove knjižnice, ko citira najlepši stavek, ki je bil kdajkoli izrečen o Celjanih. Anton Novačan je namreč zapisal v mogočni drami Herman Celjski: »Kdor nosi zvezde v svojem grbu, ta naj se tudi dvigne k zvezdam«.

O celjskih grofih žal še nimamo kritičnega, na virih zasnovanega zgodovinskega pregleda. Vsi slovenski zgodovinarji, ki so doslej obravnavali razvoj celjskih grofov, so pisali predvsem na podlagi regestov originalnih listin. Te so bile do nedavna hranjene v dunajskem državnem arhivu, pred nekaj leti pa so bile izročene Arhivu R Slovenije. Doslej najboljši in najbolj izčrpen pregled zgodovine celjskih grofov je napisal Janko Orožen, čeprav je njihovo delovanje vključil v obširen prikaz zgodovinskega razvoja mesta Celja.¹ J. Orožna so zanimali predvsem dogodki, povezani z aktivnostjo Celjskih v slovenskem prostoru, odnosi s Habsburžani in s poseganjem v razmere na Ogrskem, podal pa je tudi zelo podroben opis njihove posesti. O širjenju celjske posesti na Hrvaško in o vključevanju Celjskih v politična dogajanja na Hrvaškem sta pisala Vjekoslav Klaić² in Nada Klaić.³ V avstrijskem prostoru je osvetlil njihovo vlogo Heinz Dopsch.⁴ Milko Kos se ni posebej ukvarjal s celjskimi grofi, je pa napisal več zanimivih pregledov v raznih publikacijah (Zgodovini Slovencev, enciklopedijah) in prispeval k razčiščenju njihovega pomena in vloge v slovenski zgodovini.⁵

Po drugi svetovni vojni se je o celjskih grofi pri nas malo pisalo. Vzroki ležijo v spremenjenih pogledih na našo zgodovinsko preteklost, v kateri ni bilo prostora za fevdalce, ki so živeli in delovali v slovenskem prostoru. Pomembnejša študija o celjskih grofi je izšla v I. letniku Celjskega zbornika leta 1951. V odmevni razpravi je Franjo Baš⁶ postavil Celjane v tedanji evropski prostor in jih povezal s takratnimi političnimi razmerami. Njihovo dejavnost je ocenjeval z vidika dobe, v kateri so živeli. Po načinu delovanja predstavljajo Celjani prehod iz srednjega v novi vek. Bili so, kot ugotavlja Baš, nosilci novih renesančnih pogledov na slovenskih tleh. Zgoščen pregled razvoja celjskih grofov v nekaterih novimi podarki je v Zgodovini slovenskega naroda podal Bogo Grafenauer.⁷ V zadnjem času, je nekaj novega gradiva o Celjanih prispeval Ignacij Voje,⁸ Primož Simoniti se je dotaknil vplivov humanizma na miselnost zadnjih celjskih grofov,⁹ Vlado Habjan pa je skušal prevrednotiti njihovo vlogo v slovenski zgodovini.¹⁰ K osvetlitvi nekaterih vprašanj celjskih grofov na slovenskih tleh je prispevala okrogla miza slovenskih zgodovinarjev v Celju leta 1982.¹¹

Grdinova knjižica je zanimiv nov poskus umestitve Celjanov v evropski prostor. Kronološko je razvoj Žovneških oz. Celjskih razdelil na pet obdobij. V prvem – do leta 1308 – gre za svobodne gospode Žovneške, ki so bili poslednji staroplemiški rod na svojem območju. Svoje srediče imajo vsaj od Gebharda II. pretežno na gradu Žovnek. Eden Žovneških, najverjetneje Konrad I., ki je živel v prvi polovici 13. stoletja, je bil tudi viteški lirik (ohranile so se tri njegove verzifikacije). Toda, kot meni Grdina, ne kultura, temveč bogastvo dela Žovneške pomembne in mogočne.

¹ Janko Orožen, *Zgodovina Celja*, II. del, Celje 1927; isti, *Zgodovina Celja in okolice*, I. del, Celje 1971.

² Vjekoslav Klaić, *Povijest Hrvata*, dio I. sv. drugi, Zagreb 1900; dio II. sv. drugi, Zagreb 1901; ponatis Zagreb 1972.

³ Nada Klaić, *Zadnji knezi celjski v deželah sv. krone*, Celje 1982; ponatis 1991.

⁴ H. Dopsch, *Die Grafen von Cilli – Ein Forschungsproblem?*, *Südostdeutsches Archiv* 17–18, 1974–1975, str. 9–49.

⁵ I. Voje, *Prikaz zgodovine celjskih grofov v Kosovih delih*, ZČ 48/1, 1994, str. 47–53.

⁶ Franjo Baš, *Celjski grofi in njihova doba*, *Celjski zbornik* 1951, Celje 1951, str. 7–22.

⁷ Bogo Grafenauer, *Zgodovina slovenskega naroda*, zv. II., Ljubljana 1955, str. 394–404.

⁸ I. Voje, *Katarina Celjska-Kotromanička in njen pečat*, *Celjski zbornik* 1977–1981, Celje 1982, str. 287–292; isti, *Romanje Ulrika II. Celjskega v Kompostelo k sv. Jakobu*, ZČ 38/2, 1984, str. 225–230; isti, *Celjski grofi in Dubrovnik*, *Celjski zbornik* 1990, Celje 1990, str. 27–41.

⁹ Primož Simoniti, *Humanizem na Slovenskem*, Ljubljana 1979. 297 strani.

¹⁰ Vlado Habjan, *Knežja prestolnica Celje-sredi XV. stol.*, *Kronika* XV/2 1967, str. 95–102; isti, *Celjsko avstrijska vojna od leta 1438 do 1443 ali vojna za Ljubljano in Istro*, *Kronika* XIX/3, 1971, str. 137–148; isti, *Boj Celjskih za Podravje in Posočje v letih 1425–30*, *Kronika* XXIII/1, 1975, str. 1–12.

¹¹ Celjani v slovenskem in srednjeevropskem prostoru. Okrogla miza 1. oktobra 1982 na XXI. zborovanju slovenskih zgodovinarjev, v Celju ZČ 37/1, 1983, str. 93–113.

V drugem obdobju rodbina Žovneških po svoji volji prizna Habsburšane za fevdalne seniorje, kar je kasneje izravnano s hitrim naraščanjem njene dejanske moči. Politika žovneško-celjske dinastije je v prvih dveh fazah njenega razvoja, po mnenju I. Grdine, politika koncentracije; ustvariti je bilo treba središče, iz katerega bo pozneje mogoče začeti ekspanzijo v velikem in največjem stiku. Kot edini mogoči center se od vsega začetka kaže Celje, tedaj še dokaj neugleden trg. Posesti Žovneških so vse do Friderika I. bile razpršene, toda s pridobitvijo Vovbrških se je položaj na mah spremenil. Poslej v porečju Savinje obstaja zaokrožena posestna enota. Friderik I. je torej ena ključnih osebnosti v zgodovini žovneško-celjskega rodu: je človek prehoda in hkrati prapodoba velikih naslednikov, razširjevalec moči dinastije.

V tretjem obdobju si Žovneški – potem ko leta 1322 po Vovbrških podedujejo Celje – pridobe grofovski naslov (podeli jim ga 16. aprila 1341 cesar Ludvik Bavarski, potrdi pa 1372 cesar Karel IV. Luksemburški). To obdobje je obdobje vzpona Celjskih. Zaznamovano je z usmeritvijo njihove politike na srednjeevropski vzhod, o čemer na eni strani pričuje intenzivno vzpostavljane rodbinskih zvez z dinastijami tega prostora, na drugi pa najemniška služba grofov Ulrika I. in Hermana I. ter njunih sinov. Za Grdino pa ni presenetljivo dejstvo, da se po lestvici hierarhije visoko in poznosrednjeveške družbe Celjanke povzpno višje kakor njihovi moški sorodniki.

V četrtem obdobju, ki obsega »zlata leta« pod grofom Hermanom II., se Celjani z naslonitvijo na cesarja Sigismunda Luksemburškega uveljavijo kot pomemben dejavnik evropske politike. Takrat postanejo Celjani očitni tekmeči Habsburžanov. Herman II. naj bi po Grdini predstavljal prapodobo modernega srednjeevropejca.

V petem, zadnjem obdobju se Celjani povzpno do statusa državnih knezov in postanejo tudi formalno enakopravni svojim velikim tekmečem Habsburžanom. Poslednji Celjan Ulrik II. postane celo državni namestnik na Češkem in Ogrskem. Prav to pa ga je stalo glavo.

Tekst prikaza zgodovine Celjskih je avtor razčlenil na več poglavij z duhovitimi naslovi: Viteški lirik, Kupčije na ženitnem trgu, Celje »zibelka« kraljic, Usodna bitka pri Nikopolju – a ne za Celjane, Iz Višegrada ukradena krona, Danes grofje celjski in nikdar več ipd.

Igor Grdina ni imel ambicij, da napiše novo zgodovino o celjskih grofih, vendar je v pripovedovanju domiseln in iskrič ter skuša dati poudarke v njihovem razvoju in delovanju na pravo mesto in v pravem trenutku. Prikaz je stvaren in brez mitologiziranja njihove vloge v slovenski zgodovini. Njegov dovolj izčrpen pregled bo zadovoljil tudi bolj zahtevnega bralca.

V tekstu bi opozoril na dva dogodka, ki sta v zgodovinopisju različno interpretirana in ju Grdina ne obravnava plemenično. Oprime se nekaterih starejših razlag. Glede načina in datuma usmrtnitve Friderikove žene Elizabete Frankopanke obstaja več razlag. »Ljudski glas« naj bi razglašal, da so Elizabeto našli mrtvo v postelji ter da je ta zločin napravil mož Friderik II. Nada Klaić meni drugače. Spomladi 1424 se je knez Friderik II. pojavil na banskem stolu v Slavoniji. To lahko pomeni samo eno: oče Herman II. je sam prepustil sinu banske posle, kar naj bi bil zadosten dokaz, da je zgodba o umoru kneginje Elizabete po vsej verjetnosti izmišljena. Zato meni N. Klaić, da je Friderik II. verjetno nedolžen. Do spremenejnega odnosa med Friderikom in očetom Hermanom naj bi prišlo šele po nedovoljeni Friderikovi poroki z Veroniko Deseniško.¹² Glede datuma smrti Elizabete Bogo Grafenauer omenja možnost, da se to ni zgodilo leta 1422, temveč najkasneje konec leta 1423, ker Friderik v začetku leta 1424 ponuja posesti, ki jih je dobil iz njene dediščine, Benetkam.¹³

Grdina navaja glede porekla Veronike ustaljeno mnenje. Vzrok za Hermanovo jezo nad Friderikom naj bi bila poroka z neugledno plemkinjo Veroniko. Vprašanje Veronikinega izvora se odpira ob dokumentu, s katerim je Friderik II. prosil leta 1425 za zatočišče v Benetkah. V njem predstavlja Veroniko kot visoko dvorjanko ogrskega kralja in tudi kot »la figlia di un gran baron di Ungheria«.¹⁴

Knjižica, s katero predstavlja Igor Grdina celjske grofe, je lično opremljena z ilustracijami. Žal kvalitetne barvne in črno bele ilustracije niso povsod opremljene s podnapisi in zato ni znan njihov izvir. Prav tako ni pojasnila, odkod je vzel zanimivi posnetek vedute mesta Celja na notranji platnici in iz katerega časa izhaja.

Grdinov pregled razvoja Celjskih naj bi bil vzpodbuda, da bi dobili podoben priročnik razvoja še kakšne fevdalne rodbine na Slovenskem.

¹² N. Klaić, *Zadnji knezi Celjski*, str. 55–56.

¹³ F. Cusin, *Il confine Orientale d'Italia nella politica Europea del' XIV e XV secolo*, vol. I, Milano 1937, str. 356–365.

¹⁴ B. Grafenauer, *Geslo: Veronika Deseniška*, SBL, 13. zv., 1982, str. 412–413.